

בירורי הלכות - בעניני הרחקות בימי נידה [יו"ד ס"י קצה]

יצחק באואר

באבות דרבי נתן (ב, א) נאמר: 'ועשו סייג לתורה'. איזה סייג עשתה תורה לדבריה? הרי הוא אומר "ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב לגלות ערותה".

מכאן ניתן ללמוד את החשיבות והחומרא שמייחסת התורה לימים אלו, וזוהי הסיבה להרחקות הרבות ולאיסורים והגדרים המרובים בימי נידתה של האשה. מטרתם של הרחקות וגדרים אלו למנוע קירבה פיזית בין האיש לאשתו, ולמנוע כמו כן קירבה רגשית רוחנית יתירה ביניהם בתקופה זו, שמא תביא אותם לידי עבירה. וכך כותב רבינו המאירי "ולפי דרכך אתה למד שלא סוף דבר התשמיש נאסר בנידה אלא אף שאר דברים כל שיש בהם ספק הרגל עבירה, כדי לעשות משמרת למשמרת וחותרם בתוך חותרם, ופרישות זו באיזה דרך הוא נוהג ובאיזה מקום ובאיזה זמן לא התפרש".

המקור העיקרי לאיסורי ההרחקה הוא דברי אבות דר' נתן: "יכול יחבקנה וינשקנה, ת"ל "לא תקרב". יכול ידבר עימה דברים בטלים, ת"ל 'לא תקרבי' לא תגרום שתבוא לידי קירבה".

רוב הראשונים מביאים את דברי אבות דר"נ בדבריהם, וכך כותב הראב"ד בתחילת "בעלי הנפש":

האדם צריך לפרוש... ואמר החכם בחכמתו "עת לחבק ועת לרחוק מחבק", ותניא באבות דר"נ וכו'.

בדברים האסורים יש כמה סוגי איסורים:

א. איסור תורה - לא תקרב. ב. דברים אסורים שמא יבא לידי ביאה.

ג. דברים האסורים שמא יביאו לעבור על לא תקרב.

ד. דברים המביאים את הגבר להרהור והוצאת שז"ל.

מטרת המאמר לברר מספר הלכות בסימן קצה והמסתעף מהם, ע"פ דברי הפוסקים - ראשונים ואחרונים.

איסורי קירבה ונגיעה - דאורייתא או דרבנן?

נחלקו הראשונים לגבי איסורי קירבה אל כל עריות שבתורה, האם גדר האיסור הוא ד"ת או דרבנן.

דעת הרמב"ם: בהלכות איסורי ביאה פכ"ב: "כל הבא על ערוה מן העריות או שחבק ונשק דרך תאוה ונהנה מקרוב בשר - הרי זה לוקה מן התורה". כך אומר הרמב"ם גם בספר המצוות מצוה שנג, וכן בחינוך קפח (ע' מנ"ח שם).

רואים שלדעת הרמב"ם איסורי קירבה כגון חו"נ דרך תאוה, אסורים מד"ת. הרמב"ם סומך דבריו גם על דברי הספרא: "לא תקרבו לגלות ערוה". אין לי אלא שלא יגלה, מנין שלא יקרב - תלמוד לומר 'ואל אשר בנדת טומאתה לא תקרב' וכו'.

הרמב"ן בהשגותיו לסהמ"צ שנג - חולק על הרמב"ם ודוחה את הוכחתו מהברייתא. הרמב"ן מביא מחלוקת בגמרא בשבת יג, האם מותר לאדם לשכב עם אשתו נידה במטה אחת הוא בבגדו והיא בבגדה, דעת הגמרא שם לאסור. ואומרת הגמרא, פליגא אדרי' פדת שאמר - לא אסרה תורה אלא קורבה של גילוי עריות. רואים מכאן שהגמרא הבינה שהברייתא בספרא אין כוונתה לאסור קרבה מן התורה, שאל"כ היו מקשים על ר' פדת מהברייתא.

הרמב"ן מסביר שהברייתא שמביאה את הפסוקים זה רק בגדר אסמכתא. ואיסורי הקירבה הם רק דרבנן, ומאריך להוכיח שאין איסור תורה בקירבה, ואחת מראיותיו היא מהגמרא בשבת - תלמיד שמת בחצי ימיו, ואמרה אשתו לאליהו שהיה ישן עמה בקרוב בשר, וענה לה אליהו: "ברוך המקום שהרגו, שלא נשא פנים לתורה שהרי אמרה תורה ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב" - מדייק מכאן הרמב"ן שיש כאן רק בעיה 'שלא נשא פנים לתורה', כלומר מפני שעבר על גזירת רבנן ופורץ גדר ישכנו נחש, אך אם היה זה איסור תורה היה אומר לה אליהו - ברוך המקום שהרגו שעבר על איסור תורה.

מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן שייכת לגבי כל איסורי עריות, וכן גם לאיסור נידה שהיא בגדר שאר עריות.

ישנם ראשונים רבים הפוסקים כרמב"ם - חינוך (קפח), ס"מג (קנו - לאוין), ר' יונה (ש"ת) ועוד.

ברור הדבר שלדעת הרמב"ן הסובר שנגיעה דרך חיבה אינה איסור דאורייתא, גם שאר כל ההרחקות חומרתם היא רק מרבנן.

בדעת הרמב"ם שסובר שנגיעה דרך חיבה היא איסור תורה יש לחקור האם גם שאר ההרחקות הם מד"ת, או שיש לחלק בין דברים שהם דרך חיבה לבין נגיעה אחרת, ואולי שאר כל הסייגים הם רק מדרבנן. מדברי הרמב"ם בפ"כא ה"ב: ואסור לאדם לקרוץ וכן לשחוק או להקל ראש ואפילו להריח בשמים שעליה או ... ומכין אותו מכת מרדות. - משמע שהשאר זה רק איסורי דרבנן.

הלבוש בס"ב - ליגע בה אסור מהתורה וי"א דנגיעה נמי דרבנן. מדברי הטור והשולחן ערוך בסימן קצה' משמע שיש כאן איסור תורה: "חייב אדם לפרוש מאשתו נדה בימי טומאתה, ולא מתשמיש לבד אלא בשום דבר לא יתקרב אליה ולא יגע בה אפילו באצבע קטנה".

דעת השו"ע והרמ"א:

הבית יוסף בסימן קצה' מביא את דברי תרומת הדשן לגבי אשה חולה שבעלה רופא שאסור לו למשש לה את הדופק, ומסיק הבית יוסף מדבריו משמע שאפילו אין רופא אחר זולתו אסור.

הב"י מוכיח זאת גם מדברי הרמב"ן בתשובותיו. אך לפי הרמב"ן מותר במקום חולי מסוכן כאשר אין רופאים אחרים - בגלל פקוח נפש. הבית יוסף אומר שכל ההיתר במקום חולי מסוכן ברמב"ן הוא רק לפי שיטתו של הרמב"ן שהאיסור הוא דרבנן, אך לפי הרמב"ם שהאיסור הוא דאורייתא - נגיעת ערוה אסורה מן התורה משום אביזרייהו דג"ע ואפשר שיהיה אסור גם בפקו"נ, וכך מבאר הלבוש את דברי הב"י.

הבית יוסף נשאר בצריך עיון ע"פ הרמב"ם.

בשו"ע סעיף יז' כותב בצורה ברורה: "אסור למשש לה את הדופק" ומשמע בכל מקרה.

האחרונים דנים בדברי הב"י בהבנת הרמב"ם ומסקנת חלק גדול מהם שאין זה איסור יהרג ואל יעבור אפילו אם נאמר שזה ר"ת (שם פני יהושע אבה"ע מ"ד ועוד).

ניתן לומר שאומנם יש איסור תורה בדברים אלו אך לא מגדר אביזרייהו, אלא איסור תורה מדין גדר בלבד, ואולי זו כוונת הספק בב"י כדעת הרמב"ם ולכן הוא נשאר בצריך עיון.

ולכן גם בשו"ע לא כתב במפורש שגם במקום סכנה אסור.

הרמ"א בסעיף יז' מתיר למדוד את הדופק.

בסעיף טז' נחלקו המחבר והרמ"א לגבי נגיעה באשתו נידה כשהיא חולה כדי לשמשה - להקימה ולהשכיבה וכדומה.

השו"ע פוסק לאסור ע"פ תרה"ד. והרמ"א מביא דעת י"א שאם אין מי שימשנה מותר בכל, והוא פוסק להקל במקום שצריכה הרבה לכך. כך פוסק הרמ"א ע"פ ש"ד והגמ' בשם ר"מ.

עפ"ז, בסעיף יז' כ"ש שיש להקל לשיטת הרמ"א - להתיר לבעלה למשש לה את הדופק כשאינן רופא אחר במקום סכנה.

בפשט הדברים נראה שמחלוקת המחבר והרמ"א היא כמחלוקת הרמב"ן והרמב"ם. השו"ע פסק כרמב"ם ואילו הרמ"א פסק כדעת הרמב"ן ולכן מתיר.

דעת הש"ך והאחרונים:

הש"ך חולק על הב"י והלבוש בהבנת הרמב"ם - לדעת הש"ך כל האיסור בנגיעה לדעת הרמב"ם הוא רק בדרך תאוה וחיבת ביאה, מה שאינן כן הכא. ולכן לדעתו מותר יהיה לגעת בדרך רפואה, ולכן מותר לרופאים למשש אפילו דופק אשת איש, ומסיים הש"ך שכשאינן סכנה בדבר - אסור.

הרבה אחרונים חולקים על דעת הש"ך בהבנת הרמב"ם. ולדעתם לפי הרמב"ם גם נגיעה שאינה דרך חיבה אסורה מהתורה.

כך כותב הבית שמואל בסימן כ' באבן העזר - והנוב"י והפתחי תשובה כאן מצינים לעיין בדבריו. ונראה שהם סוברים כמותו.

גם בתורת השלמים משיג על הש"ך, ולדבריו - כיוון שנגיעה דרך חיבה אסורה מהת' אפשר שיהיה אסור למשש דופק, כיון שקרוב הדבר לבא לידי איסור תורה, וכן הוא מוכיח דבריו גם מתשובת הרמב"ן בהסבר הרמב"ם.

תורת השלמים דוחה גם את ההוכחה של הש"ך משאר נשים - יתכן שבאשתו נדה יש להחמיר יותר כיון שליבו גס בה.

הוכחה לדעת התורת שלמים ניתן להביא מהגמרא בסנהדרין לגבי ההוא דהעלה טינא, שלא התירו לו למרות חשש פקו"נ.

הכרתי והפלתי דוחה את דברי התורת שלמים ומצדד כדעת הש"ך.

הוכחה לדעת הש"ך ניתן לראות מדברי הרמב"ם עצמו שכתב 'חיבוק ונישוק' דוקא - משמע שרק איסורי דרך תאוה נאסרו.

ישנה סתירה לכאורה בדעת הש"ך בהסבר הרמב"ם - מדבריו כאן נראה שנגיעה שאינה דרך חיבה אין בה איסור תורה, אך איסור דרבנן יש

בה, ולכן רק בשעת סכנה התירו לו למשש דופק.

אך בסימן קנז' באבה"ע משמע מדברי הש"ך שאין איסור כלל בנגיעה שאינה דרך חיבה.

האחרונים מתקשים בדבריו, וכתב האגרות משה לתרץ בפשטות - בסי' קצה דיבר הש"ך לגבי אשתו נידה ולכן עשו חכמים הרחקה, אך בשאר עריות עליהם דיבר הש"ך בסי' קנז' אין אפילו איסור דרבנן. ודברי האגרות משה נראים מאוד מסברא. (אגרות משה אבה"ע ב סי' יד). דעת רוב האחרונים לפסוק כשיטת הש"ך שאין לאסור נגיעה שאינה דרך חיבה מד"ת.

בדעת הרמב"ן ראינו שלא נאסרה מד"ת אלא קרבה של ג"ע ממש, בפשטות משמע מדבריו, שבנגיעה יש איסור דרבנן. אך נחלקו האחרונים האם האיסור דרבנן הוא דוקא בנגיעה שהיא דרך חיבה (כך משמע מדברי העצי ארזים ועוד אחרונים) או שהאיסור הוא גם שלא דרך חיבה (בית שמואל).

דעת הרמ"א:

ישנה סתירה לכאורה בדעת הרמ"א לגבי נגיעה. בסעיף טז' משמע מדבריו שמותר לו ליגע באשתו כשאין אדם אחר, ואינו מגביל דין זה דוקא למקום שיש בו סכנה.

לעומת זה, בסעיף יז' נראה מדבריו שדוקא במקום שיש סכנה התירו לגעת.

האחרונים טורחים ליישב סתירה זו בדברי הרמ"א.

ערוך השולחן רוצה ליישב את הסתירה - בסעיף יז' כתב את הדין לשיטת הב"י והרמב"ם - וגם לשיטתם יש להתיר במקום סכנה. אך לדעת הרמ"א עצמו יש להתיר גם שלא במקום סכנה, וכך פסק בסעיף טז'. ודברי ערוך השולחן דחוקים מאוד בהסבר הרמ"א.

הפתחי תשובה מציין לדברי הרד"ב בתשובותיו (ח"ד אלף עו') שהתיר גם בחולה שאין בו סכנה.

הרדב"ז דן לגבי איש ואשתו שהיו במחבא, האשה חלתה והיא נדה, האם מותר לבעלה לסייע לה והאם מותר לו למדוד לה דופק וכו'.

מסקנת הרד"ב שם להקל גם כשאין סכנה. הכנה"ג מקשה על דבריו מדברי הרמב"ם שפסק שאיסור קירבה מן התורה, ומתיר שהוא סובר שהרמב"ם לא אסר אלא קירבה שמתכוון להנות ממנה. וחילוק זה זהה לחילוק שחילק הש"ך בדעת הרמב"ם, אך חידושו להקל גם כשאב"ס.

כדעת הרדב"ז פוסק גם הלחם ושמלה (וכ"כ בספרו קשו"ע).

למסקנא נראה לדעת הרדב"ז, רמ"א, ערוה"ש, קש"ע, חכמ"א פת"ש ועוד
אחרונים ממשע שמותר לשמשנה גם כשאין סכנה.

אך לגבי מישוש דופק נחלקו - לדעת הרדב"ז, ערוך השולחן, חכמת אדם,
קשו"ע ועוד - יש להקל גם כשאין סכנה. אך בפשט הרמ"א, וכן בש"ך
ובמקו"ח בס"ט וחוו"ד נראה להתיר רק כשיש סכנה.

לדעת האחרונים שסוברים שנדה אינה בכלל עריות לכלל זה וכן לפי
הרמב"ם, (אבני נזר תפא') אין דינה ב'יהרג ואל יעבור', וברור
שלשיטתם יש להתיר למשש את הדופק.

לגבי דין מדידת הדופק מביא הפתחי תשובה את דברי המקור חיים
להתיר על ידי הפסקת בגד. רבים הבינו את דברי המקור חיים
המצוטטים בפת"ש כאילו הוא בא להתיר, גם במקום שאסרנו למדוד
דופק, על ידי חציצת בגד.

המע"ן בדברי המקור חיים בפנים יראה שכוונתו דוקא הפוכה - אפילו
במקום שהתירו למדוד - במציאות של פקו"נ, התירו לעשות זאת דוקא
על ידי בגד. וכך הבין דבריו גם בטהרת ישראל (מו).

בשו"ת מנחת יצחק נשאל לגבי אשה העומדת ללדת וסובלת מפחד - האם
מותר לבעלה שיחזיק ידיה בשעת הלידה ע"י הפסק מפה? בשאלה רוצים
להסתמך על דברי המקו"ח להתיר.

ומסקנת המנחת יצחק שאין להתיר ע"י הפסק מפה אלא בחולה שיש בו
סכנה, ומוכיח דבריו שלא הביאו המתיר ופוסקים אחרים להתיר כך
בפשטות.

לחיצת יד לנשים

בעיה מצויה מאוד בימינו היא הבעיה של לחיצת יד לנשים בארועים
ציבוריים כשמחות משפחתיות וכדומה.

ניתן לברר דין זה על פי היסודות שהזכרנו לעיל לגבי דין נגיעה.
בדעת הרמב"ם שאוסר נגיעה מד"ת ראינו מחלוקת האם נאסרה גם נגיעה
שאינה דרך חיבה או לא, לדעת הש"ך וסיעתו אין איסור תורה
כשהנגיעה אינה דרך חיבה.

ולדעת הב"ש - האיסור הוא גם בנגיעה שאינה דרך חיבה.

השדי חמד מסכם שלכו"ע, גם למ"ד שאסור מד"ת דרך חיבה, מדרבנן
נאסרה כל קירבה, אפילו אינה דרך חיבה. אך ראינו שלפי הש"ך, בשאר
נשים יתכן שאין אפילו איסור דרבנן. (ע' אגרות משה לעיל) [דין

בתולות בימינו כנידות כיון שלא טבלו כמבואר בהרחבה בדברי ריב"ש
סימן תכה']

לכאורה יוצא פשוט מדברינו - שישנו איסור להושיט יד לאשה, בין למ"ד שזה איסור ד"ת ובין למ"ד שזה רק איסור דרבנן.

במקרה שהאשה הושיטה יד

יש פוסקים שהתירו להחזיר לה יד במקרה כזה, כדי לא להעליבה או לפגוע ברגשותיה, וטעמם הוא שכל איסור לחיצת היד הוא רק כאשר יש בלחיצה סימן לאהבה וידידות דבר שיכול להביא לידי קירבה הדדית. מה שאין כן בלחיצת יד קלה בלבד - כאן אין חשש. ויש להתיר (כך כותב הרב הנקין בשו"ת בני בנים וכ"כ הרב בר שאול).

ידוע שבקרב רבני גרמניה נהגו להתיר לחיצת יד ונראה שניתן לסמוך עליהם בכגון דא. ישנם פוסקים רבים האוסרים גם במצב כזה - שו"ת אגרות משה (או"ח א' סי' קיג, אבה"ע א, נו), דבר יהושע (יו"ד ח"ג טו), אז נדברו (ח"ב עג) ועוד. וסברתא אחת היא או שזה אסור איסור דרבנן לכו"ע מדין נגיעה שאינה דרך חיבה, אולם יותר נראה לאסור מצד הסברא השניה שכל נגיעה של איש ואשה ע"י לחיצת יד יש כאן דרך חיבה - כך יצר הקב"ה את האדם.

ושמעתי מהרב מן ההר בשם החזון איש ששאלו אותו כיצד לנהוג במקרה כזה? ופסק החזון"א שיש כאן איסור יהרג ואל יעבור, ולשואל שתמה הרי האשה יכולה להפגע מכך ענה החזון איש - דוקא חוסר נתינת יד מראה על כבוד והערכה לאשה ולסגולותיה, נתינת יד מראה שלאדם לא נגרמת השפעה מכך שהוא לוחץ לה יד וזהו עלבון גדול לאשה כאילו אין בינה ובין הקיר מאומה.

איסור הושטה

בגמרא בשבת דף יג. תני דבי אליהו - מעשה בתלמיד אחד ששנה הרבה וקרא הרבה ושמש ת"ח הרבה ומת בחצי ימיו, והיתה אשתו נוטלת תפיליו ומחזרתם בבתי-כנסיות ובתי-מדרשות ואמרה להם כתיב בתורה 'כי הוא חייך ואורך ימיך', בעלי ששנה הרבה וקרא הרבה ושימש ת"ח הרבה מפני מה מת בחצי ימיו, ולא היה אדם מחזירה דבר, פעם אחת נתארחתי אצלה והיתה מסיחה כל אותו מאורע, ואמרתי לה בתי - בימי נדותיך מהו אצלך... בימי לבוניך מהו אצלך? אכל עימי ושתה עימי וישן עימי ולא עלתה דעתו על דבר אחר. ואמרתי לה - ברוך המקום שהרגו, שלא נשא פנים לתורה וכו'.

בסדר אליהו מופיע הסיפור בתוספת שאלות ששאל אליהו - שמא הבאת לו שמן, שמא הבאת לו את הפך.

בתוסי בשבת יג מביא ר"י מכאן ראייה למנהגו של רש"י, שנהג לאסור הושטת מפתח מידו לידה בימי נידתה.

תוסי דוחה הוכחה זו ואומר שאין מסיפור זה ראייה, כי כאן שאלת אליהו היתה - "ונגע בך באצבע קטנה", כלומר כל האיסור הוא רק בנגיעה ממש אך לא הושטה בלבד.

למעשה נחלקו בכך הראשונים - סמ"ג וסה"ת מתירים ואומרים שאין מכאן ראייה למנהגו של רש"י וכך מוכיח המגיד משנה מדעת הרמב"ם, אך הרא"ש, הרשב"א ור' ירוחם כתבו לאסור אף הושטת דבר.

הטור והשו"ע פסקו כמנהגו של רש"י לאסור העברת דבר מיד ליד, והש"ך מוסיף ומסביר שגם בדבר שהוא ארוך נאסר הדבר. שבת הלוי פוסק לאסור גם בדבר שהוא כבד, אע"פ שאין כאן העברה מיד ליד רק נשיאה ביחד, וכך פוסק גם הגר"מ אליהו מלבד במקום שאין אחר, כגון להרים ולהוריד עגלת תינוק במדרגות כשאיין אחר שיסייע.

ישנו דיון באחרונים לגבי העברת תינוק מיד ליד - התשב"ץ דן בנושא זה בח"ג סימן כח' ומסקנתו היא להתיר משום ד'חי נושא את עצמו' והיא אינה עושה כלום, אלא התינוק עצמו יוצא מחיק אמו ובא אל אביו.

ומדייק מכאן הפת"ש להלכה - שאם התינוק הוא קטן, חולה או כפות - אסור כיון שאין סברת 'חי נושא את עצמו'.

האחרונים מתקשם בהבנת דבריו של התשב"ץ - מה מועיל חי נושא את עצמו לענין זה - וערוך השולחן נשאר בצ"ע.

שבת הלוי מסביר את התשב"ץ - שאין כוונתו מדין 'חי נושא את עצמו' כמו בהלכות שבת, אלא כוונתו היא שכאשר התינוק יוצא מעצמו והי אינה עושה כלום - אין זה הושטה אלא כזריקה ולכן שרי.

למעשה - אומר שבת הלוי - כיון שלדידן נאסר גם זריקה, כמו שנרא להלן, יש לאסור גם בכגון זה - (התשב"ץ לטעמו שמתיר בזריקה). אך הגר"מ אליהו בספרו פוסק להתיר כפתחי תשובה בתינוק היוצ מעצמו.

דין קוועטר

האם מותר לאשה נידה להעביר לבעלה תינוק בברית מילה כאשר הם מכובדים להיות קוועטר?

לפי האמור לעיל יוצא לכאורה שגם לשיטות שמתירים להעביר תינוק מידה לידו - יאסרו במקרה דידן כיון שאינו יוצא מעצמו. וכך פוסקים רוב האחרונים למעשה, ולכן צריך שתעביר לאדם אחר את התינוק, שיעביר לבעלה.

הדרכי תשובה סק"ט מביא את דעת החיד"א בספרו 'יוסף אומץ' להתיר על ידי שיקשרו הילד ל-2 כרים, והאשה תשאנו בתחתון ובעלה יקח רק את העליון. הבית יצחק (מובא בדרכי תשובה) חולק על דברי החיד"א, וכך פוסק למעשה בשבט הלוי לאסור על ידי כר.

המעין בדברי החיד"א יראה שפסק להקל כאן בצירוף מספר סברות לקולא - דבר מצוה, אקראי, רגע קטן, פעם ביובל, לכן ניתן כאן לסמוך על דעת התוס' ועוד ראשונים הסוברים שאין איסור בהושטה כלל.

ובספר דרכי טהרה להגר"מ אליהו מביא מנהג זה להלכה כעדיף על העברה מיד ליד.

[ע"ש שהביא מנהג חברון להעביר מיד ליד בזהירות מרובה שלא יגע ומי שנמנע מכך קדוש יאמר לו.]

והמנהג הראוי המופיע באחרונים שבכל ברית לא יקח את התינוק הבעל מיד אשתו, אלא תניח על ספסל והבעל יקח משם, וע"י זה לא יהיה היכר בין נידה לטהורה (דרכי תשובה ס"ק ט).